

19. YÜZYILDA KADIN SANATÇI OLMAK: ROSA BONHEUR

Aydan CAN¹

ÖZET

19. yüzyıl devrimleriyle birlikte değişen dünyada ortaya çıkan düşünce akımları hayatları derinden etkilemiş ve özellikle kadınlar açısından özgürlük ve eşitlik kavramlarının önemini vurgulayarak yeni kapıların açılmasını sağlamıştır. 19. yüzyılda sanat alanında Rosa Bonheur hem etkileyici hayat hikâyesi, hem de sanatsal başarılarıyla dönemin parlayan yıldızı olmuştur. Bu çalışmada 19. yüzyıl toplumsal yapısından, sanatın durumundan, sanat eğitiminden, kadının 19. yüzyıl sanatındaki yerinden ve kadın sanatçılardan bahsedilmiş ve Rosa Bonheur incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: 19. Yüzyıl, Toplum Yapısı, Sanat ve Sanatçı, Rosa Bonheur

¹ Düzce Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Resim Ana Sanat Dalı, Yüksek Lisans öğrencisi, Orcid No: 0000-0002-4832-9652, aydancan84@hotmail.com

Makale Geliş Tarihi: 10 Haziran 2019 **Kabul Tarihi:** 14 Temmuz 2019

BEING A FEMALE ARTIST IN THE 19TH CENTURY: ROSA BONHEUR

ABSTRACT

Various movements of thought that emerged in the changing world with the revolutions of the 19th century have deeply affected lives and opened new doors especially for women by emphasizing the importance of the concepts such as freedom and equality. In the 19th century, Rosa Bonheur became a shining star with her impressive life story and artistic achievements. After describing the social structure, the position of art, the art education, and the place of women in art in the 19th century, the study examines the art and life of Rosa Bonheur.

Key words: *19th Century, Social Structure, Art and Artist, Rosa Bonheur.*

Giriş

Kırsal bir hayata ve tarım ekonomisine dayanan 18. yüzyıl dünyası, toprağı işleyenlerle ona sahip olanlar ya da zenginliği üretenlerle o zenginliği biriktirenler arasındaki ilişkinin adaletsizliğine dayanan bir tarım sorunu oluşturmuştur. Bir köylü efendisinin toprağını işleyerek özgürlüğü elinden alınan bir köle durumuna düşmüş, başka bir deyişle toprak soylusu olan sınıf köylüleri orantısız bir şekilde sömürmüştür. Aynı zamanda bu yüzyılın ikinci yarısından itibaren nüfusta kesintisiz bir artış görülmüştür. Bu hızlı nüfus artışıyla birlikte üretimde karşılanamayan ihtiyaçlar, yeni yatırım alanlarının aranması, 18. ve 19. yüzyılda dünyanın mali merkezi konumunda bulunan ve zengin kömür ve demir kaynaklarına sahip olan İngiltere’de sanayi devriminin gerçekleşmesine yol açmıştır. Bu dönemde üretim için makineler geliştirilmiş ve bu makineler ev üretimi için elverişsiz olduğundan makinelerin bulunduğu binalarda üretime geçilmiştir. Hayata geçirilen fabrika sistemi hızlı üretimi sağlarken beraberinde sosyal açıdan olumsuzluklar doğurmuştur. Fabrikalarda çocuk ve kadınlar ucuz iş gücü olarak çalıştırılmıştır. Çalışma saatleri ve ücret yetersizliği kadın ve çocukları ezmiş ve bu süreçte burjuva sınıfı zenginliğine zenginlik katmıştır. Siyasal açıdan oy ya da grev hakkı olmayan, sendikalaşması yasak olan ve toplumun en kalabalık sınıfını oluşturan işçi sınıfı bilinçlenmiş, sosyalizm ortaya çıkmıştır. Bu süreçte milliyetçilik, eşitlik, özgürlük ve adalet ilkeleri yaygınlaşmaya başlamış ve kölelik ortadan kalkmıştır.²

19. Yüzyılda Toplum ve Sanat

Chris Harman *Halkların Dünya Tarihi* adlı eserinde “[k]adınlar toplumun sınıflar halinde kutuplaşması ve devletin ortaya çıkışıyla her yerde kaybetti” diye yazmaktadır (Harman, 2017: 41). Öyle ki ona göre kadınlar erkeklerle ortak karar verebilen konumundan bağımlı ve boyun eğen konuma sürüklenmişlerdir (Harman, 2017: 41-43). Ortaya çıkan sınıflarla birlikte kadın ve erkeğin biyolojik farklılığı toplumsal yaşamı etkilemiş ve bu sınıflar toplumsal yaşam içinde bazı kuralların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu kurallar kadın ve erkeğin ekonomi, aile, siyaset alanlarında ne ölçüde yer alacağına veya günlük yaşamda nerelerde bulunabileceğine ve hatta ne şekilde giyineceğine kadar belirlemiştir. Toplum yapısının ortaya çıkardığı kadın-erkek rolleri kadını erkeklerin egemenliği altına alan zayıf varlıklar olarak tanımlarken kadına toplum yaşamı içinde sınırlamalar da getirmiştir. Erkekler kamusal alanlarda, dışarıda özgürleşirken, kadınlar tüketen, doğuran anne ve eş rolü ile ev içinde, özel alanlarla

² Bu bölüm Chris Harman’ın *Halkların Dünya Tarihi* ve Eric Hobsbawn’ın *Devrim Çağı: Avrupa 1789-1848* adlı kitaplarından faydalanarak yazılmıştır. Hobsbawn’a göre 19. yüzyıl 1789 Fransız İhtilali ve 1914 I. Dünya Savaşını başlamasını içine alan yıllardır.

sınırlandırılmışlardır. Bu durum kadınların toplum yaşamında ikinci planda olmasına neden olmuştur.³

Modernitenin başlangıcı olarak görülen 19. yüzyılda Fransız ve Sanayi Devrimleri ile birlikte akıl, insan, özgürlük, eşitlik gibi kavramlar ortaya çıkmış ve bu kavramlar kadınların toplumdaki yerini etkilemiştir. Makineleşme ile küçük atölyelerin yerini fabrikaların alması insan gücüne olan ihtiyacı arttırınca kadınlar çalışma hayatında kendilerini göstermeye başlamışlardır. 19. yüzyıl erkek egemenliği, kadınların toplumdaki bu konumlarından rahatsız olunca onları ağır çalışma saatleri ve yetersiz ücret altında ezmiştir. Aydınlanma çağıyla birlikte 18. ve 19. yüzyıllarda vatandaşlık ve politik haklarını elde etmeye başlamış olsalar da günümüzde dahi kadınların ikinci cins olma durumu devam etmektedir.

Dünya için devrimler yüzyılı olan 19. yüzyıl büyük ve entelektüel değişimlerin yaşandığı uzun bir yüzyıl olmuştur. Değişen sosyal ve politik durumlar sanat alanında da kendisini göstermiş ve sanat hamiliği kavramını değiştirmiştir. O zamana kadar kilisenin ve soyluların elinde olan sanat hamiliği burjuvaların, devletin ve özel koleksiyoncuların eline geçmiştir. Bu yüzyılda ortaya çıkan yeni düşünceleri sorgulamak isteyen hamiler sanatçıya güven vermiştir. Böyle bir ortamda da sanatçılar kendi bireyselliklerini yansıtan çalışmalar yapmaya başlamışlardır. Bu dönemde Neoklasizm, Romantizm, Realizm, Empresyonizm gibi sanat akımları ortaya çıkmış, sanatçılar konularını gündelik hayattan iş ve işçi temalarından seçerek bireysel duygularının yansımalarını resmetmişlerdir.

19. yüzyılda ortaya çıkan sosyal, ekonomik ve toplumsal değişimler bir yandan kadının toplumsal konumunu değiştirirken bir yandan da onların sanatta kendilerine biraz daha yer açmalarına olanak sağlamıştır. Ancak bu gelişmeye rağmen sanatın uzun yıllar erkek egemenliği altında olması yeteneklerinin geç fark edilmesi, sanat okullarına alındıktan sonra cinsiyet ayrımcılığından kaynaklı bazı teknik bilgilerden faydalanamamaları kadınların sanatta ikinci planda kalmalarına neden olmuş ve bu durum da kadın sanatçıların erkek sanatçılardan daha az yetenekli olduğu düşüncesini hâkim kılmıştır. Ayrıca sanat tarihinde ortaya atılan ve büyük sanatçı olma koşullarından biri olan deha kavramı 19. yüzyılda büyük sanatçıların erkek olması yüzünden yalnızca erkeklere atfedilmiş ve kadınların bu dehaya sahip olmadığı yargısını ortaya çıkarmıştır (Dyke, 1909: 143-156; Bolton, 2004: 267-271).

³ Harman, C. *Halkların Dünya Tarihi*, (çev.) Uygur Kocabaşoğlu, ss. 41-43.; Sümer'de kadın önemli bir konuma sahipti. Tarla, bahçe, dokumacılık gibi işlerde çalışabiliyor; doktor, şair, ebe, meyhaneci gibi mesleklerin sahibi olabiliyorlardı. Kadının kocasına dava açma hakkı vardı. Kendisine ait malları istediği gibi kullanabiliyor, borç alıp verebiliyordu.

Akademiler-Sanat Eğitimi*

Akademiler açılmadan önce sanatçı olmak isteyenler resim eğitimini ancak usta-çırak ilişkisiyle alabiliyorlardı. Dönemin ahlak anlayışına göre kadınlar için uygun olmayan bu sistemde kadınlar sanatçı ailelere mensuplarsa bu eğitimden yararlanabiliyorlardı. Bu grubun dışında kalan kadınlar ise ya zengin aristokrat kadınlar ya da manastırda eğitim gören rahibelerdi. Sanat akademilerinin açılmasına kadar geçen süre bu şekildeydi.

Sanat akademilerinin ilk örneği 1562 yılında Floransa'da Toskana Grand Düğü I. Cosimo'nun inisiyatifi ile Giorgio Vasari tarafından kurulmuş olan *Accademia del Disegno* idi. Bu akademinin kurulmasından sonraki yıllarda da İtalya'daki birçok kentte ve Avrupa'nın diğer ülkelerinde sanat akademileri kurulmuştur. Bu akademilerin amacı resim sanatının standartlarını yükseltmek ve resim sanatını, mekanik sanatlar ya da zanaatlar statüsünden ayırarak iyi sanatçılar yetiştirmek, sanat eserlerinin sergilenmesini ve satışların desteklenmesini sağlamaktı. Ancak sanat alanında bu amaçla hareket eden akademiler 19. yüzyılın ortalarına kadar kapılarını kadınlara açmamıştır (Keser, 2013: 81).

19. yüzyıl öncesinde sanat iyi eğitilmiş ve soylu erkeklere uygun olarak görülmüş ve sanat eğitimi de yalnızca bu kişiler için verilmiştir. 19. yüzyılda yaşanan gelişmeler sanat eğitiminin geniş kitlelere ulaşmasını sağlamıştır. Atölyelerde ve okullarda geometri, perspektif, estetik gibi derslerle birlikte desen ve yağlı boya çalışmaları yapılmış ve zamanla da canlı modelden çalışma önem kazanmıştır (Keser, 2013: 81). Kadınların daha önceleri sanat okullarına girmesi yasaklanmamış olmasına rağmen hiç başvuru olmaması yüzünden kadınların okullara alınmaması kanun haline dönüşmüştür (Dilmaç, 2011: 105). Sanat eğitimi cinsiyet ayrımcılığı yüzünden yalnızca erkeklere verilirken 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kadınlar sanat eğitimi alanında önemli ilerlemeler kaydetmişlerdir. 1842 yılında Rusya, St. Petersburg Sanat Akademisi, 1862 yılında Birleşik Krallık, Royal Akademi, 1868 yılında Amerika, Pensilvanya Güzel Sanatlar Akademisi, 1885 yılında Almanya, Berlin Sanatlar Akademisi ve 1897 yılında Fransa, *École des Beaux Arts* kapılarını kadın öğrencilere açmıştır (Keser, 2011:168). Ancak kadınların bu sanat okullarında öğrenim görmeleri erkeklerle eşit haklara sahip oldukları anlamına gelmemektedir. Erkek meslektaşlarının aksine güzel sanatlarda kariyer sahibi olmak isteyen kadınların sanatsal eğitim alma haklarında kısıtlamalar olmuştur. Erkek öğrencilerle karşılaştırıldığında kamusal alanları keşfedememelerinin yanında seyahat sınırlamaları kadın sanat öğrencileri için dezavantaj oluşturmaktaydı.

* Bu bölüm, Keser, N., *Akademiler Çağının Ötekileri: Kadın Ressamlar*. Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 77-84 (2013) ve Keser, İ. Keser, N. *Kadın Sanatçıların Yüzyılı: 19. Yüzyıl*. İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi (2011) çalışmalarından yararlanılarak yazılmıştır.

Özgürlük eksiği sanatçıların resmedecekleri şeyleri büyük ölçüde sınırlandırmış ve bu sınırlamalar onları portre ve manzara gibi yüksek saygılıktan uzak tutulan konulara yöneltmiştir. Akademik çalışmanın önemli bir parçası olan canlı modelden çizim derslerinden mahrum bırakılan kadınlara sanat okullarında ayrı bölümler açılarak çıplak modelden çizim yapmaları yasaklanmıştır. Bu ayrı bölümlerinin açılmasının bir diğer nedeni kadınları erkek öğrencilerin ve resim ustalarının dikkatlerini dağıtabilecekleri düşüncesi idi. Çünkü kadınların derslere girmesi bir koca bulma yolu olarak görülüyordu.

19. yüzyılda kadınların sanat okullarına alınmalarının dışında sanat öğrenimi görmelerinin bir yolu da baba, eş, kardeş ya da sevgililerinin atölyeleri olmuştur. Ama kimi zaman bu durum yeteneklerinin sömürülmesine neden olmuş ve yaptıkları eserlere kendi imzalarını atamamışlardır. Fransız heykeltıraş Camille Claudel (1864-1943) babasının desteği ile 1883 yılında Rodin'in atölyesinde heykel dersleri almaya başlamıştır. Yeteneği ve etkileyici kişiliği ile diğer öğrencilerden ayrılarak Rodin'in gözdesi ve ilham kaynağı olmuştur. Rodin'in Claudel ile yakınlaşmasıyla beraber birçok işe imza atmışlardır. Rodin'in *Cehennem Kapıları* adlı eserinde Claudel'in etkilerinin çok olduğu ve büyük çoğunluğunun Claudel'e ait olduğu rivayet edilmektedir (**Resim 1**).

Resim 1. Aguste Rodin, Cehennem Kapıları, 1880-1917

Kaynak: <https://goo.gl/sYNiyH>

Kadın Ressamlar

Antik Dönem yazarlarından Gaius Plinius Secundus *Naturalis Historia*, *Doğanın Tarihi* adlı eserinde Antik Dönem'in kadın ressamlarından bahsetmiştir. Yazarın aktardığına göre Mısırlı Timon'un kızı Helena Nepal'de bulunan *İssos Savaşı* mozaigini yapmış, Nearchus'un kızı Aristaretta ise Esculapius'un portresiyle ünlüydü (Hallowell, 1894: 67).

Orta Çağ'da usta-çırak ilişkisine dayanan resim eğitimi sosyal ve ahlaki nedenler yüzünden kadınlara uygun değildi. Bu nedenle sanatçı ailelere mensup kadınlar aile üyelerinin yanında çıraklık yapma şansına sahipken sanatçı bir aileye mensup olmayan kadın ressamlar ise ya zengin aristokrat kadınlar ya da rahibelerdi (Keser, 2013: 79).

Sanatçı bir aileden gelen Margareta Van Eyck, Hubert ve John Van Eyck'in kız kardeşidir. İki erkek kardeş resim alanında önemli bir devrime hazırlanırken Margareta minyatür sanatında başarısını göstermiştir. Ayrıca Marietta Robosti, Artemisia Gentileschi, Lavinia Fontana da Margareta Van Eyck gibi ailelerinin yanında resim eğitimi alma ve çalışma imkânı bulmuşlardır (Ellet, 1859: 35). Evlenmek ya da çocuk sahibi olmak istemeyerek manastır hizmetine katılan kadınlar dini bir faaliyet olarak el yazmalarını resimlendirmişlerdir. Caterina De Bologna minyatür sanatındaki yeteneğini gözler önüne sermiş ve tüm dinsel coşkusunu aktardığı minyatürler yapmıştır.

19. yüzyılın toplum yapısı ve ahlak anlayışında sadece kadın olmak bile zorken kadın sanatçı olmak ve bu alanda kariyer sahibi olmak daha da zordu. Günümüzde bu zorluklar büyük ölçüde aşılmış olsa da cinsiyet ayrımcılığı hala devam etmektedir. 19. yüzyılda ortaya çıkan yeni düşüncelerle birlikte resim sanatında adından söz ettiren kadınlar, eserlerini toplumun ve dönemin ahlak anlayışı doğrultusunda biçimlendirmiş ve yaşam alanlarına uygun konuları resimlerine seçmişlerdir. Bu dönemde kadın ressamlardan Jane Stuart (1812-1888), Sarah Miriam Peale (1800-1895), Lilly Martin Spencer (1822-1902), Anna Bilinska (1857-1933), Eva Gonzales (1849-1883), portre ve natüremort resimleri yapmıştır. Mary Cassatt (1845-1926) ve Berthe Morisot (1841-1895), kadın, anne, çocuk resimleriyle dikkatleri çekip ün kazanmış ve Suzanne Valadon (1867-1938) ise nü kadın resimleriyle ön plana çıkmıştır. 19. yüzyıla damga vuran Rosa Bonheur (1822-1899) ise yaptığı hayvan resimleriyle diğer ressamlardan ayrılırken resim alanında kariyer ve ün sahibi olmuştur.

Jane Stuart

Ünlü portre sanatçısı Gilbert Stuart'ın on çocuğundan biri olan Jane Stuart 1812 yılında doğmuştur. Resim yeteneğini diğer sanatçıların çalışmalarını gözlemleyerek geliştiren Jane Stuart babasının ölümüne kadar babasının resimlerine yardım etmiştir. Babasının

ölümünden sonra Jane ve ailesi maddi olarak sıkıntı çekmiş ve Boston'daki atölyesinde kendi çalışmalarıyla birlikte babasının çalışmalarının da kopyasını yaparak para kazanmıştır. 1950'li yıllarda atölyesinde çıkan yangın sonucunda babasına ve kendisine ait birçok eseri kaybetmiştir. Yangından sonra Newport'a taşınan sanatçı 1888 yılında hayatını kaybedene kadar burada yaşamıştır⁴ (**Resim 2**).

Resim 2. Jane Stuart, George Washington, 1850, yağlı boya, 77.2 x 64.1 cm

Kaynak: <https://goo.gl/psBQNp>

Sarah Miriam Peale

Sanatçı bir aileden gelen Sarah Miriam Peale (1800-1895) ressam olan babası ve amcasından resim eğitimi almış ve onların atölyelerinde boya, tuval hazırlayarak ve arka plan tamamlayarak tecrübe kazanmıştır. Amerika'nın profesyonel kadın sanatçılarından biri olan Peale, politikacıların ve askeri figürlerin portrelerini yapmış, resimlerinde kürk, dantel ve kumaşı iyi betimlemiştir. Portre çalışmalarının yanı sıra çiçek ve natüremort resimleri yapan sanatçı, yaşamı boyunca resim yapmıştır. Profesyonel olarak resim yapmasına rağmen eserlerinden pek azı günümüze ulaşmıştır⁵ (**Resim 3**).

⁴ <http://www.gilbertstuartmuseum.org/jane-heir-stuart-genius/>

⁵ <http://www.womenhistoryblog.com/2015/04/sarah-miriam-peale.html>

Resim 3. Sarah Miriam Peale, Otoportre, 1818, yağlıboya, 61x48cm

Kaynak: <http://festyy.com/wCLE71>

Lilly Martin Spencer

Fransız göçmen bir ailede 1822 yılında İngiltere’de doğan Lilly Martin Spencer sekiz yaşındayken ailesi ile birlikte New York’a taşınmış, sanatçı burada on üç yıl kaldıktan sonra Ohio’ya taşınmıştır. Küçük yaşta resme olan yeteneğiyle fark edilen Spencer, ailesinin desteği ile çeşitli sanatçılarla tanışmış, onlarla belirli sürelerde çalışma ve onlara asistanlık etme fırsatı bulmuştur. Resimlerinde mutlu ev kadınları, aile yaşamı gibi konulara yer veren ressam portre, natüremort resimleriyle de tanınmış ve 1902 yılında hayatını kaybetmiştir⁶ (**Resim 4**).

Resim 4. Lily Martin Spencer, Konuşma Parçası, 1851, yağlı boya, 71.9 x 57.5 cm

Kaynak: <https://goo.gl/ma7oYk>

⁶ <https://www.britannica.com/biography/Lilly-Martin-Spencer>

Anna Bilinska

Babasının desteği ile resim ve müzik alanlarında eğitim alan Polonyalı sanatçı Anna Bilinska (1857-1933) portre, natürmort ve manzara resimleri yapmış ve çalışmalarında pastel, yağlı boya ve suluboya kullanmıştır. Akademik resim eğitimi alan ilk Polonyalı kadın olan Bilinska, aynı zamanda 19. yüzyılda Avrupa'nın sanat merkezi olan Paris'te tanınan ilk Polonyalı kadın sanatçıdır. Yaptığı otoportresi ile Paris Evrensel sergisinde 1889 yılında altın madalya kazanmıştır⁷ (**Resim 5**).

Resim 5. Anna Bilinska, önlük ve fırçalarla otoportre, 1887, 117x90cm, yağlı boya

Kaynak: <https://goo.gl/skkLw2>

Mary Cassatt

İyi eğitilmiş bir ailede yetişen Amerikalı sanatçı Mary Cassatt (1845-1926) ailesinin beş yaşında Pensilvanya Güzel Sanatlar Akademisinde eğitim almaya başlamış fakat oradaki eğitimi yeterli görmediği için okulu yarıda bırakmıştır. Ebeveynlerini Paris'te eğitim almaya ikna eden sanatçı, burada Jean-Léon Gérôme'den özel dersler almıştır. 1874'te Paris'te kalmayı tercih etmiş ve atölyesini burada kurmuştur. İzlenimcilik akımının kadın

⁷ <https://culture.pl/en/artist/anna-bilinska-bohdanowicz>

temsilcilerinden biri olan Cassatt, çalışmalarında anne, çocuk ve ev yaşamı konu edinen resimler yapmıştır. 1900'lerin başlarında görme problemi yaşayan sanatçı, 1914'te çalışmalarına son vermiştir⁸ (**Resim 6**).

Resim 6. Mary Cassatt, Anne ve Çocuk, 1899, yağlı boya, 81.6 x 65.7 cm

Kaynak: <https://goo.gl/V2F1V8>

Berthe Morisot

İzlenimcilik akımının kadın temsilcileri arasında olan Fransız ressam Berthe Morisot, (1841- 1895) ailesinin desteği ile resim hayatına başlamıştır. 1862'den 1868'e kadar Camille Corot rehberliğinde çalışan sanatçı, Corot'nun etkisi altında çalışmalar yapmıştır. Daha sonraları Édouard Manet ile tanışan sanatçı, ona modellik yapmış ve çalışmalarında teknik açıdan özgürleşmiştir. Sanatçı, 1874'te Manet'nin erkek kardeşi ve kendisi de ressam olan Eugène Manet evlenmiştir. Morisot resimlerinde kendi yaşamından kesitlere yer vermiş ve modern aile yaşamını işleyen resimler yapmış ancak resim kariyerinde ticari olarak kazanç sağlayamamıştır⁹ (**Resim 7**).

⁸ <https://www.britannica.com/biography/Mary-Cassatt/media/1/98098/238690>

⁹ <https://www.britannica.com/biography/Berthe-Morisot>

Resim 7. Berthe Morisot, Yemek Odasında, 1875, yağlı boya, 61.3 x 50 cm

Kaynak: <https://goo.gl/sG3uEc>

Eva Gonzales

İzlenimci ressamlar arasında yer alan Eva Gonzales 1849'da Paris'te doğmuştur. Babası yazar annesi müzisyen olan Gonzales sanatla ilgilenen bir ailenin içinde büyümüştür. On altı yaşında portre ressamı olan Charles Chaplin'den resim dersleri almış ve ardından Édouard Manet ile tanışarak onun öğrencisi olmuş, aynı zamanda Manet'ye modellik yapmıştır. 1870 yılında *Paris Salon*'unda eserleri ilk kez sergilenen sanatçı, çalışmalarında, Manet'nin tarzını benimsemiş, pastel üzerine yoğunlaşarak portre ve manzara resimleri yapmıştır. 1879 yılında evlenen sanatçı, 1883 yılında doğum yaptıktan kısa bir süre sonra hayatını kaybetmiştir. 1885 yılında kocası ve babası, Gonzales anısına retrospektif sergisi düzenlemiştir¹⁰ (**Resim 8**).

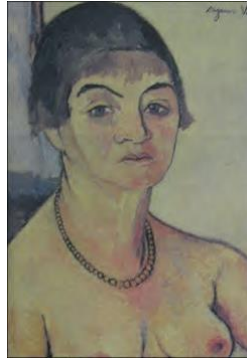
¹⁰ <https://www.britannica.com/biography/Eva-Gonzales>

Resim 8. Eva Gonzales, Kadının Uyanışı, 1876, yağlı boya, 101.5 x 82.5 cm
Kaynak: <https://goo.gl/Y6dArw>

Suzanne Valadon

Post empresyonizm ve sembolizm akımlarına dâhil olan Fransız ressam Suzanne Valadon (1865-1938) resme başlamadan önce birçok alanda çalışmış Renoir ve Lautrec gibi sanatçılara modellik yaparak kendisini resim konusunda geliştirmiştir. Ressam Maurice Utrillo'nun annesi olan sanatçı, güçlü kompozisyonlar ve canlı renkleriyle dikkat çekmiş ve çiçek, natürmort, kedi resimlerinin yanı sıra çıplak kadın bedenlerini resmetmiş ve nü otoportresini yapmıştır (**Resim 9**). 19.yüzyılda bir kadın ressam olarak kullandığı ana temalardan birinin çıplak kadın bedeni olması dönemin alışılmadık bir durumunu oluştururken kendi döneminden sonraki kadın ressamalar içinde kadın bedenine farklı bakış açıları getirilmesine olanak sağlamıştır. Valadon'un bazı eserleri Paris'teki *Centre George Pompidau* ve New York'taki *Metropolitan* Müzelerinde sergilenmektedir.¹¹

Resim 9. Suzanne Valadon, Otoportre, 1938, yağlı boya, 46x38cm
Kaynak: <https://goo.gl/yEM7vv>

¹¹ <https://www.britannica.com/biography/Suzanne-Valadon>

ROSA BONHEUR**

Sophie ve Oscar Raimond Bonheur çiftinin dört çocuğundan en büyüğü olan Marie Rosalie Bonheur 1822 yılının mart ayında Bordeaux, Fransa'da dünyaya gelmiştir. Aristokrat bir aileden gelen annesi Sophie, desen ustası babası Oscar Raimond'dan özel dersler aldığı sırada çift birbirine âşık olmuş ve evlenmişlerdir. Rosa Bonheur babasını sevgi dolu, kibar, karısına ve çocuklarına karşı iyi niyetli biri olarak tanımlamaktadır. Ona göre babasının aile sevgisi onun iyi olan mizacının bir yansımasıydı.

1829 yılında Bonheur ailesi Paris'e taşındığında sosyal reformlar ve ortaya çıkan yeni düşünce akımları Bonheur ailesinin yüreğinde sönmeyecek bir ateşi fitillemiş ve karı koca Saint-Simonculuk hareketinin birer üyesi olmuşlardır. Bu sırada Oscar Raimond bu düşünce hareketinin içinde aktif roller alırken ailesini ikinci plana atmış ve bu sosyalist harekete o kadar çok inanmıştır ki 1832 yılında ailesini bırakıp Saint-Simon hareketi üyeleriyle birlikte Paris'in kuzeyine gitmiştir. Bu süreçte Sophie yaşları on ile dört arasında değişen dört çocuğa bakmak zorunda kalmış aynı zamanda onlara yiyecek ve giyecek alabilmek için para kazanmanın yolunu bulmuş ve piyano dersleri vermeye başlamıştır. Rosa Bonheur, annesinin tek başına katlandığı sıkıntı ve babasının heyecanı için şöyle demiştir: "Babam insan ırkını kurtarmayı hayal ederken, insanların en soylusu olan annem yorgunluğa ve sefil bir fakirliğe yenildi." Aristokrat bir ailede prenses gibi büyüyen Sophie Bonheur 1833 yılında, henüz otuz altı yaşındayken, on iki yıl boyunca katlandığı fakirliğin içinde hastalanarak ölmüştür.

Bonheur ailesi 1829 yılında Paris'e taşındığında Rosa Bonheur altı yaşındaydı ve okuma yazmayı öğrenmekle uğraşıyordu. Annesi, alfabenin her harfi için bir hayvan çizmesini isteyerek kızının okuryazarlığı öğrenmesine resim sanatıyla destek olmuştur. Annesi öldükten sonra babası onu yatılı okula göndermiş ancak çok gürültücü ve kaba bir çocuk olduğu için okuldan eve geri gönderilmiştir. Rosa Bonheur yatılı okuldan geri gönderilince Oscar Raimond kadınların sanat okullarına alınmadığını bilmesine rağmen kızının sanatla uğraşabileceğini düşünmüştü. Aynı zamanda her canlının bir ruha sahip olduğu düşüncesinin hâkim olduğu yazıları okuyan baba bu tarz bilgileri kızıyla paylaşarak onun hayvanlara karşı bir bakış açısı kazanmasını sağlamıştır.

** Bu bölüm Klumpke, A. *Rosa Bonheur- The Artist's (Auto)biography*. Gretchen von Slyke (İng. Çev.), Amerika: University of Michigan Press. 2001; Rosa Bonheur. *Cosmopolitan Art Journal Vol-2*, 193-194. 1858.; <https://www.theartstory.org/artist-bonheur-rosa-life-and-legacy.htm>'den faydalanılarak yazılmıştır.

On üç yaşındayken basit karalamalar, alçı dökümler, gravür baskı ile uğraşarak babasının atölyesinde çalışmaya başlayan Rosa Bonheur, bir keresinde babası dışarıdayken kirazlarla ilgili bir çalışma yapmış ve babası bu çalışmayı fark edince onu hayvanları, doğayı ve kuşları resmetmeye teşvik etmiştir. On dört yaşına geldiğinde babası onun Louvre’da resim ve heykel eğitimi almasını sağlamış ve aynı zamanda babasının atölyesinde çalışmaya devam etmiştir. On dokuz yaşındayken Oscar Raimond Paris’teki tarlalara, çiftliklere ve hayvanlara yakın bir yerde daire kiralamış ve bu sayede Rosa ve kardeşleri gerçekçi çizim ve resim yaparak yeteneklerini geliştirmişlerdir. Ayrıca hayvanların duygularını ve fizyolojik yapılarını daha iyi anlayabilmek için at fuarları ve meraları gezmek zorunda kalan Rosa Bonheur bu yerlerde kadın kıyafetleriyle zorlandığı için polisten aldığı izinle 19. yüzyılda erkek kıyafeti giyen kadın olarak tanınmıştır.

Yirmili yaşlarında ressamın hamiliğini yapacak olan Micas Ailesinin kızı Nathalie Micas ile tanışmıştır. İki kadın arasında oluşan bağ hiç kopmamış ve Nathalie Micas’ın ölümüne kadar yaklaşık kırk yıl birlikte yaşamışlardır.

1800’lü yılların başında Paris’in hemen dışındaki Barbizon Köyü’nün yakınlarında bulunan Fontainebleau Ormanı’nda atölye yerine açık havada resim yapmak isteyen ve böylece manzara ve hayvan resmine meşruiyet kazandıran Barbizon Ressamlarından (Theodore Rousseau, Camille Corot, Constant Troyon, Narcisse Diaz de la Pena (Hodge, 2013: 72)) etkilenen Rosa Bonheur’ün 1841 yılında *Paris Salon*’unda iki resmi *Keçi ve Koyun* ve *Havuç Kemiren Tavşanlar* adlı eserleri sergilenmiştir. Bu tarihten itibaren 1855 yılına kadar her yıl hayvan ve manzara resimleri sergilenmiştir. 1842 yılında resimlerini satışa çıkaran sanatçı daha çok hayvan figürü üzerinde çalışabilmek için ülkeyi gezecek kadar para kazanmıştır.

Rosa Bonheur yirmi üç yaşına geldiğinde Paris Salon’da on sekiz resmi sergilenmiştir. Kariyerinin başlangıcında olan ressamın heykel çalışmaları da Paris Salon’da sergilenmiş; ancak erkek kardeşi Isidore yetenekli ve başarılı bir heykeltıraş olduğu için onu gölgelemek istememiş ve heykel çalışmalarını bırakmıştır. 1848 yılında başarılarından dolayı altın madalya ile ödüllendirilince Fransız Hükümeti tarafından hayvan gücüyle tarla sürme geleneğini onurlandırmak adına bir resim yapması için görevlendirilmiş ve 1849 yılında *Nivernais’de Çiftçilik* sergilenmiştir (**Resim 10**). Aynı yıl babasını kaybeden ressam, daha önce babasını üstlendiği, müdürlüğü üstlenerek kardeşi Juliette ile birlikte *L’École gratuite de dessin pour des jeunes filles*’nin başına geçmiştir. Aynı süreçte Nathalie Micas ile birlikte kendi atölyesini açmıştır.

Resim 10. Rosa Bonheur, Nivernais'de Çiftçilik, 1849, yağlı boya, 1340 x 2600cm

Kaynak: <https://goo.gl/vCBZyQ>

1851 yılında sanat simsarlarıyla ilişkisini güçlendiren ressamın çalışmaları Londra'daki *Lefevre*, Paris'teki *Goupil* ve *Peyrol* gibi sanat galerilerinde sergilenmiş ve böylece ressam ününü Paris dışında da arttırmıştır. Sanatsal kariyerinin doruk noktasında *At Panayırı* adlı resim üzerinde çalışmıştır (**Resim 11**). 1851 yılında başladığı çalışmayı on sekiz ay sonra tamamlamıştır. Ressam bu resmi tamamladığında otuz bir yaşındaydı ve o zamana kadar hiçbir kadın ressam böyle büyük bir çalışma yapmamıştı.¹²

¹² <https://www.theartstory.org/artist-bonheur-rosa-life-and-legacy.htm>

Resim 11. Rosa Bonheur, At Panayırı, 1852–55, yağlı boya, 244.5 x 506.7 cm

Kaynak: <https://goo.gl/vpUjaK>

At Panayırı, Bonheur'u öyle bir uluslararası üne kavuşturmuştur ki ressam Kraliçe Victoria'nın dikkatini çekmiş ve İngiltere'ye davet edilmiştir. İngiltere'ye yapılan bu yolculuk ressamın Royal Akademi başkanı Charles Eastlake, yazar John Ruskin ve animalist ressam Edwin Landseer ile tanışmasını sağlamıştır. 1850'lerde İngiltere ve İskoçya'yı gezme fırsatı bulan ressam İngiltere'deki hayvan türlerinin farklı soylarını da çalışma fırsatı bulmuştur. Ressam Paris'e geri döndüğünde çalışmalarında kendisine daha çok güvenmiş ve ekonomik olarak da oldukça rahatlamıştır.

19. yüzyılın ikinci yarısında sanatı evlerine taşımak ve sergilemek isteyen orta sınıf büyümeye ve zenginleşmeye başlamıştır. Bu dönemde sanat simsarı Ernst Gambart, röprodüksiyon yaptırmak için orijinal birçok tablonun telif haklarını ve aralarında Rosa Bonheur'un da bulunduğu birçok sanatçının çalışmalarını satın almıştır. Bu durum Bonheur'un ekonomik refahını arttırmış ve Micas ailesinin desteği ile içinde hayvanlar besleyebileceği kocaman avlusu olan bir atölye açmasını sağlamıştır. Bu yoğun çalışmaya hayatına rağmen Rosa Bonheur kardeşi Juliette ile birlikte *L'École gratuite de dessin pour des jeunes filles*'de öğretmenlik yapmaya devam etmiş ve babasının gözlem tarzına dayanan *Çizim Bilimi* isimli dersi müfredata koymuştur. Ayrıca atölyesinde dönemin önemli sosyalistlerini ve sanatçıları da ağırlamıştır. 1855 yılından sonra İngiliz aristokratları sanatçının birçok çalışmasını satın alırken, Fransız eleştirmenler Bonheur'un çalışmalarının Fransa'daki sanat galerilerinde yeterli ilgiyi görmemesinden dolayı hayal kırıklığına uğramışlardır.

Genel olarak hayatındaki ilgi ve şöhreti stresli bulan Rosa Bonheur 1859 yılında Paris'ten ayrılarak Fountainebleau Ormanlarının yakınındaki By kasabasında içinde çiftlik bulunan bir şato satın almış ve büyük bir atölye kurduğu bu kasabada Nathalie ile birlikte yaşamaya başlamıştır. Rosa Bonheur her sabah güne erken başlamış ve ormanda çalışabileceği yerler aramıştır. Diğer sanatçılardan uzakta ailesi ve arkadaşlarıyla vakit geçiren ressam, sadık dostu Nathalie Micas'ın 1889 yılında ölmesiyle derin ve ağır bir acı yaşamıştır. Aynı yıl Amerikalı ressam Anna Klumpke, Rosa Bonheur'un bir portresini yapmak istemiş ancak ressam kendisini iyi hissetmediği için bu teklifi geri çevirmiştir. 1893 yılında çıktığı Amerika turundan bir yıl sonra geri dönünce artık kendisini daha iyi hissettiğini belirten Bonheur, Anna Klumpke'nin teklifini kabul etmiş ve böylece Klumpke Fransa'da da resim eğitimi almıştır. Kısa süre sonra birbirinden etkilenen iki kadın 1898 yılında beraber yaşama sözleşmesi imzalamışlardır. Klumpke, Bonheur'un birkaç portresini çizmeyi ve sanatçının otobiyografisini yazmayı kabul etmiştir (**Resim 12**). 1899 yılında Bonheur'un ölümünden hemen önce üç portre tamamlayan Klumpke 1908 yılında *Rosa Bonheur: Her Life and Works/ Rosa Bonheur: Hayatı ve Çalışmaları* adlı kitabını yayımlamıştır.

Resim 12. Anna Klumpke ,Rosa Bonheur, 1898, yağlı boya, 117.2 x 98.1 cm

Kaynak: <https://goo.gl/4BW99B>

Rosa Bonheur'un 1899 yılında ölmesinden sonra Anna Klumpke ailesinin onaylamamasına rağmen hayatının geri kalanını Bonheur'un mülkünü yöneterek geçirmiştir. Klumpke 1924 yılında By kasabasında *Musée Rosa Bonheur*'u açmış ve kadınlara da sanat eğitiminin verileceği *Rosa Bonheur Memorial Art School*'u

kurmuştur. 1942 yılında ölen Klumpke'nin külleri Rosa Bonheur ve Nathalie Micas'ın yanına gömülmüştür.

Sonuç

Kadınların sanattaki yeri, toplumsal konumlarıyla paralel bir şekilde gelişmiştir. Tarihsel süreci incelediğimizde de erkek egemenliğinin hüküm sürdüğünü görmekteyiz. Bu durumun nedenleri arasında, kadınların yıllarca zanaat alanında kısıtlanmaları, resim eğitimini geç almaları, dönemin ahlak anlayışı ve erkekler sanat yapar kadınlar da bu sanata konu olur düşüncesi sayılabilir.

19. yüzyılda ortaya çıkan yeni görüşler yeni bir dünya meydana getirmiş ve sanatta bu değişimlerden etkilenmiştir. Kilise sanattaki hâkimiyetini kaybetmiş akıl zincirlerini kırmış ve özgür düşünce sanat alanında da yerini almıştır. 15. yüzyıla kadar geçen usta çıraklık eğitimi yerini akademilere bırakmış ve herhangi bir kural olmamasına rağmen kadınların alınmadığı okullarda erkeklerin egemen olduğu sanat ortamı oluşmuştur. 1840'lı yıllardan itibaren ise kadınlar akademilerin içinde kendilerine yer açarak her türlü kısıtlamalara rağmen zamanla kendi devrimlerini gerçekleştirmişlerdir.

19. yüzyılda sayı bakımından artan kadın ressamlar toplumun ve ahlak anlayışının dayattığı sınırlar içerisinde çalışmalarını yapmışlardır. Berthe Morisot, Mary Cassatt gibi sanatçılar ev içi, aile yaşamı, anne ve çocuk gibi konularda resim yaparken aynı dönemde yaşayan Rosa Bonheur ise konu olarak bu sanatçılardan ayrılmıştır. Kadınlara uygun görülen konuların dışında resimler yapan Bonheur, tuvalini dışarı çıkararak, ahır, mezbaha ve panayırların kan ve pislikle dolu zorlu ortamlarda, uzun süreli etütler sonucunda yaptığı hayvan resimleri ve heykelleri ile sanatsal ün kazanmıştır (Keser, 2011:170). 19. yüzyılda ortaya çıkan gelişmelerle bu sanatçılar kendilerine dayatılan bütün kısıtlamalara rağmen, uluslararası düzeyde başarı kazanmış ve sanatta kariyer sahibi olmuşlardır.

Kaynakça

Acil, Ş. (2017). Sanatta Toplumsal Cinsiyet Rollerine ve Kadın İmgesine Genel Bir Bakış. *Sobider*, 672-685.

Antmen, A. (2016). *Sanat Cinsiyet Sanat Tarihi ve Feminist Eleştiri*. İstanbul: İletişim.

Batton, R. (2014). *A Brief History of Painting*. Londra: Robinson.

Demirkol, A. (1999). *19. Yüzyılda Resim Sanatında Sosyolojik Açıdan Kadının Konumu*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dılmaç, O. (2011). Türkiye ve Avrupa'da Kadınların Sanat Eğitiminin Karşılaştırmalı Tarihçesi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 99-115.

Dyke, J. C. (1909). *A Text-Book of the History of Painting*. Londra: Longsman, Green.

Ellet, E. (1859). *Women Artists in All Ages and Countries*. New York: Harper & Brother.

Hallowell, S. (1894). Woman in Art. E. M. Elliot (Ed.), *Art and Handicraft in the Woman's Building of the World's Columbian Exposition* içinde (s. 67-79). Chicago: Rand, McNally & Company.

Harman, C. (2017). *Halkların Dünya Tarihi*. İstanbul: Yordam Kitap.

Hodge, S. (2013). *50 Sanat Fikri*. İstanbul: Domingo.

Hosbawn, E. (2003). *Devrim Çağı: Avrupa 1789-1848*. Ankara: Dost.

Keser, İ., Keser, N. (2011). Kadın Sanatçılar Yüzyılı: 19. Yüzyıl. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi Özel Sayı, 1*, 167-171.

Keser, N. (2013). Akademiler Çağının Ötekileri: Kadın Ressamlar. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11*, 77-84.

Klumpke, A. (2001). *Rosa Bonheur- The Artist's (Auto)biography*. Amerika: University of Michigan Press.

Papila, A. (2009). Modern Sanatta Kadın İmgesi. *Beşkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3:1* 1,75-197.

Rosa Bonheur. (1858). *Cosmopolitan Art Journal* 2 <https://www.jstor.org/stable/20487240>, 193-194.

Sağlam, N. (2000). *Kadın Ressamlar: Orta Çağdan Günümüze*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sankır, H. (2017). Sanatın Öznesi ve Nesnesi Olarak Kadın. *Kesit Akademi Dergisi, 11*, 184-199.

Ulusoy, D. (1999). Plastik Sanatlarda Toplumsal Cinsiyet. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 16:2, 47-73.

İnternet Kaynakları

<http://www.gilbertstuartmuseum.org/jane-heir-stuart-genius> [Erişim: 28 Kasım 2018]

<http://www.womenhistoryblog.com/2015/04/sarah-miriam-peale.html> [Erişim: 28 Kasım 2018]

<https://nmwa.org/explore/artist-profiles/lilly-martin-spencer> [Erişim: 28 Kasım 2018]

<https://culture.pl/en/artist/anna-bilinska-bohdanowicz> [Erişim: 28 Kasım 2018]

https://www.metmuseum.org/toah/hd/cast/hd_cast.htm [Erişim: 28 Kasım 2018]

<https://www.britannica.com/biography/Berthe-Morisot> [Erişim: 30 Kasım 2018]

<https://www.britannica.com/biography/Eva-Gonzales> [Erişim: 30 Kasım 2018]

<https://www.britannica.com/biography/Suzanne-Valadon> [Erişim: 30 Kasım 2018]

<https://www.theartstory.org/artist-bonheur-rosa-life-and-legacy.htm> [Erişim: 30 Kasım 2018]

<http://www.gilbertstuartmuseum.org/jane-heir-stuart-genius/> [Erişim: 30 Kasım 2018]

Görsel – İşitsel Kaynaklar

Resim 1. <https://goo.gl/sYNiyH>

Resim 2. <https://goo.gl/psBQNp>

Resim 3. <http://festyy.com/wCLE71>

Resim 4. <https://goo.gl/ma7oYk>

Resim 5. <https://goo.gl/skkLw2>

Resim 6. <https://goo.gl/V2F1V8>

Resim 7. <https://goo.gl/sG3uEc>

Resim 8. <https://goo.gl/Y6dArw>

Resim 9. <https://goo.gl/yEM7vv>

Resim 10. <https://goo.gl/vCBZyQ>

Resim 11. <https://goo.gl/vpUjaK>

Resim 12. <https://goo.gl/4BW99B>